

Stanovisko Nejvyššího soudu SSR ze dne 24.04.1989, sp. zn. Tpj 20/89, ECLI:CZ:NS:1989:TPJ.20.1989.1

Číslo: 3/1990

Právní věta: Z platnej zákonnej úpravy vyplýva, že výnimku z povinnosti svedčiť v trestnom konaní, ktorá je podmienená osobným postavením toho, kto prichádza do úvahy ako svedok, ustanovuje len § 10 ods. 1 Tr. por. (diplomatická imunita a výsady). Zo žiadneho ustanovenia zákona nemožno vyvodit', že z povinností uvedených v § 97 Tr. por. sú vyňaté osoby, ktoré v predošlých štádiách trestného stíhania pôsobili ako orgány činné v trestnom konaní. Tieto orgány nemajú povinnosť vypovedať ako svedok v súdnom konaní o okolnostiach dôležitých pre trestne konanie iba vtedy, keď je v konkrétnom prípade daná niektorá z vecných výnimiek uvedených v § 99 ods. 1, 2, resp. § 100 ods. 1, 2 Tr. por., o čom rozhoduje orgán, ktorý uskutočňuje výsluch. Okolnosti charakterizujúce postup pri výsluchu obvineného v prípravnom konaní, resp. pri vykonávaní iného procesného úkonu podľa Trestného poriadku, nie sú predmetom povinnej mlčanlivosti v zmysle § 99 ods. Tr. por. vo vzťahu k súdu, ktorý koná a rozhoduje vo veci, v ktorej tým pôsobil vypočúvaný orgán prípravného konania. V každej konkrétnej veci musí sám súd rozhodnúť o tom, akými dôkaznými prostriedkami bude objasňovať určitú okolnosť, ktorá je dôležitá pre náležité zistenie skutočného stavu veci a pre správne rozhodnutie o vine či nevine obžalovaného. Vyplýva to z ústavného princípu nezávislosti sudcov pri výkone ich funkcie a z ich viazanosti len právnym poriadkom socialistického štátu. Podstata tohto princípu spočíva najmä v tom, že sudcom nemožno v konkrétnej veci prikazovať, ako majú vo veci rozhodnúť, ale ani to, aké dôkazy majú v záujme zistenia skutočného stavu veci vykonať a akým spôsobom ich majú hodnotiť.

Soud: Nejvyšší soud SSR

Datum rozhodnutí: 24.04.1989

Spisová značka: Tpj 20/89

Číslo rozhodnutí: 3

Číslo sešitu: 1

Typ rozhodnutí: Stanovisko

Hesla: Dokazování, Svědci

Předpisy: 141/1961 Sb. § 97
§ 100 36/1964 Sb. § 49 odst. 3 60/1965 Sb. § 43 odst. 1
§ 99

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

Minister spravodlivosti Slovenskej socialistickej republiky požiadal podľa § 35 odst. 1 písm. b) zákona č. 36/1964 Zb. v znení neskorších predpisov Najvyšší súd SSR o zaujatie stanoviska k správne mu výkladu ustanovení zákona v otázke, či je v konaní pred súdom prípustný výsluch

príslušníkov ZNB, ktorí vo veci pôsobili ako orgány prípravného konania, ako svedkov na postup pri výsluchu obvineného a v akom rozsahu, prípadne či takýto výsluch nie je prípustný vzhľadom na štátom uloženú povinnosť mlčanlivosti v zmysle § 99 odst. 2 Tr. por.

Poukázal na to, že v súdnej praxi dochádza na hlavnom pojednávaní k výsluchu vyšetrovateľov, resp. vyhľadávacích orgánov VB ako svedkov, ktorí se v prípravnom konaní trestnou vedou zaoberali. Stáva se to najmä v prípadoch, v ktorých se objavia medzi výpoveďou obvineného z prípravného konania a jeho výpoveďou na hlavnom pojednávaní podstatné rozpory a obvinený vysvetľuje ich príčinu fyzickým, resp. psychickým nátlakom zo strany príslušníkov ZNB na jeho osobu pri výsluchu a pod. Podľa názorov uplatňovaných v takýchto prípadoch v súdnej praxi okolnosti, ktoré charakterizujú postup pri vykonávaní uvedeného procesného úkonu (pri výsluchu obvineného) v prípravnom konaní, nemôžu byť vo vzťahu k súdu predmetom povinnej mlčanlivosti v zmysle § 99 odst. 2 Tr. por.

Naproti tomu existujú názory, že na výsluch vyšetrovateľa alebo vyhľadávacieho orgánu sa má vzťahovať oslobodenie spod štátom uloženej povinnej mlčanlivosti. Odhliadnúc od uvedených skutočností, takýto výsluch nemôže vec náležite objasniť, pretože vypočúvaný svedok môže z dôvodu § 100 odst. 2 Tr. por. odmietnuť svedčiť, prípadne môže vypovedať nepravdivo. Pokiaľ by došlo k vráteniu veci z hlavného pojednávania, prípadne z odvolacieho konania, nemôže vec došetrovať ten vyšetrovateľ alebo vyhľadávací orgán, ktorý bol v súdnom konaní vypočúvaný ako svedok, vzhľadom na nezlučiteľnosť funkcie orgánu trestného konania s postavením svedka v tej istej trestnej veci. Okolnosti, za ktorých došlo k výsluchu obvineného v prípravnom konaní, možno riešiť vypočutím iných osob, zúčastnených na uvedenom procesnom úkone.

Minister spravodlivosti SSR poukázal na to, že uvedené názory sú vyjadrené aj v stanovisku Generálnej prokuratúry SSR a sčasti sa s nimi stotožnil s tým, že pokiaľ by vznikli v súdnom konaní odôvodnené pochybnosti o zákonnosti postupu orgánov prípravného konania pri výsluchu obvineného, je vhodné požiadať o prešetrenie tejto obhajoby obvineného Inšpekciu Ministerstva vnútra a životného prostredia SSR.

Trestné kolégium Najvyššieho súdu SSR zaujalo podľa § 21 odst. 2 zákona č. 36/1964 Zb. v znení neskorších predpisov k uvedenej problematike toto

stanovisko:

Pri riešení naznačenej problematiky treba vychádzať z platnej zákonnej úpravy povinnosti svedčiť v trestnom konaní a zo základných procesných princípov platných v konaní pred súdmi, najmä zo zásady objektívnej pravdy a zásady ústnosti a bezprostrednosti (§ 2 odst. 5, odst. 11 Tr. por.).

Všeobecnú povinnosť svedčiť v trestnom konaní upravuje ustanovenie § 97 Tr. por.

Podľa tohto ustanovenia je každý povinný dostaviť sa po predvolaní a vypovedať ako svedok o tom, čo mu je známe o trestnom čine a o páchatelovi alebo o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie.

Z povinnosti svedčiť jestvujú podľa zákona len tieto výnimky:

1. z právomoci orgánov činných v trestnom konaní sú vyňaté osoby, požívajúce diplomatickú imunitu a výsady (§ 10 odst. 1 Tr. por.); tieto osoby preto nie sú ani povinné pred týmito orgánmi ako svedkovia vypovedať a na predvolanie sa k výsluchu dostaviť;

2. svedok sa nesmie vypočúvať o okolnostiach tvoriacich štátne tajomstvo, ktoré je povinný zachovávať v tajnosti, okrem prípadu, že dotýčny bol od tejto povinnosti oslobodený príslušným orgánom, pričom oslobodenie možno odoprieť len v tom prípade, ak by výpoveď spôsobila štátu

vážnu škodu (§ 99 odst. 1 Tr. por.);

3. svedok sa nesmie vypočúvať ani vtedy, ak by svojou výpoveďou porušil štátom uloženú povinnosť mlčanlivosti, okrem prípadu, že bol od tejto povinnosti oslobodený príslušným orgánom alebo osobou, v záujme ktorej túto povinnosť má; tento zákaz vypočúvania sa však nevzťahuje na svedeckú výpoveď, týkajúcu sa trestného činu, ktorý má svedok povinnosť oznámiť podľa Trestného zákona (§ 99 odst. 2, 3 Tr. por.).

4. svedok má právo odoprieť výpoveď

a) ak je príbuzným obvineného v priamom pokolení, jeho súrodencom, osvojiteľom, osvojencom, manželom alebo druhom (§ 100 odst. Tr. por.);

b) ak by výpoveďou vyvolal nebezpečenstvo trestného stíhania pre seba, svojho príbuzného v priamom pokolení, svojho súrodenca, osvojiteľa, osvojenca, manžela alebo druha, resp. pre iné osoby v rodinnom alebo obdobnom pomere, ktorých ujmu by právom pocítoval ako vlastnú ujmu (§ 100 odst. por.). Odoprieť výpoveď ako svedok nemôže však ten, kto má povinnosť trestný čin, ktorého sa výpoveď týka, oznámiť podľa Trestného zákona (§ 100 odst. 3 Tr. por.).

Z uvedeného je zrejmé, že výnimky z povinnosti svedčiť upravené v zákone majú osobný alebo vecný charakter.

K osobným výnimkám nepochybne patria prípady uvedené v bode 1/ zhora, teda prípady predpokladané v § 10 odst. 1 Tr. por. Zistenie takéhoto osobného postavenia (napr. diplomatická imunita) postačuje k tomu, že osoba, o ktorú ide, nemusí svedčiť bez toho, aby sa hľadali ďalšie vecné dôvody.

Medzi výnimky vecnej povahy patria ďalšie prípady, ako zákaz výsluchu svedka o okolnostiach tvoriacich štátne tajomstvo (§ 99 odst. 1 Tr. por.), zákaz výsluchu svedka v prípade nebezpečenstva porušenia štátnom uloženej povinnosti mlčanlivosti (§ 99 odst. 2 Tr. por.) a napokon právo odoprieť výpoveď pre príbuzenský pomer k obvinenému (§ 100 odst. 1 Tr. por.), resp. ak by svedok vyvolal nebezpečenstvo trestného stíhania pre seba alebo príbuzného, resp. pre inú osobu v zmysle § 100 odst. 2 Tr. por.

Ďalej treba uviesť, že okrem prípadu naznačeného v § 10 odst. 1 Tr. por. sa svedok musí na predvolanie dostaviť aj vtedy, keď si myslí, že v jeho prípade je daný zákaz výsluchu alebo že má právo odoprieť výpoveď. O tom, či uvedený zákaz výsluchu alebo právo odoprieť v jeho prípade prichádza do úvahy, rozhoduje orgán, ktorý vypočúvanie uskutočňuje. Tento orgán musí vzhľadom na § 101 odst. 1 Tr. por. pred vypočutím svedka vždy poučiť o práve odoprieť, a ak je to potrebné, aj o zákaze výsluchu.

Z platné zákonnej úpravy tedy vyplýva , že výnimku z povinnosti svedčiť, ktorá je podmienená osobným postavením toho, kto prichádza do úvahy ako svedok, zakotvuje len ustanovenie § 10 odst. 1 tr. por. Zo žiadneho zákonného ustanovenia však nemožno vyvodiť, že by povinnosť uvedených v § 97 Tr. por. boli zbavené osoby, ktoré v predošlých štádiách trestného stíhania pôsobili ako orgány činné v trestnom konaní.

To znamená, že pokiaľ by vyšetrovateľ alebo vyhľadávací orgán nemal povinnosť vypovedať pred súdom ako svedok, bolo by to nie preto, že pôsobil v tej istej veci ako orgán činný v trestnom konaní, t. j. z dôvodov osobného postavenia, ale preto, že v konkrétnom prípade prichádzala do úvahy niektorá z vecných výnimiek (§ 99 odst. 1, 2, § 100 odst. 1, 2, 3 Tr. por.).

Ďalej treba zdôrazniť, že v čase súdneho konania procesná funkcia vyšetrovateľa alebo vyhľadávacieho orgánu vo veci už zanikla skončením vyšetrovania alebo vyhľadávania a predložením spisov prokurátorovi v zmysle § 166, resp. § 169 Tr. por. Na tom nemôže nič meniť teoretická možnosť vrátenia veci prokurátorovi na došetrenie z hlavného pojednávania (§ 221 odst. 1, 2 Tr. por.), resp. z odvolacieho konania (§ 260 Tr. por.) a obnovenia právomoci orgánov prípravného konania.

Orgány prípravného konania teda nemožno vypočúvať ako svedkov v súdnom konaní o okolnostiach, ktoré tvoria štátne tajomstvo a ktoré sú povinné zachovávať v tajnosti (§ 99 odst. 1 Tr. por.). Predmet výsluchu musí predstavovať štátne tajomstvo (§ 89 odst. 9 Tr. zák.), nie len tajomstvo hospodárske alebo služobné (§ 89 odst. 10, 11 Tr. zák.). Z uvedeného ďalej vyplýva, že tieto osoby nie sú povinné v súdnom konaní zachovávať v tajnosti skutkové okolnosti štátneho tajomstva, ktoré sú známe z obsahu spisového materiálu, prípadne aj z dôkazov vykonaných na hlavnom pojednávaní.

Uvedené orgány nemožno ako svedkov vypočúvať v súdnom konaní ani vtedy, keby svojou výpoveďou porušili štátom uloženú povinnosť mlčanlivosti (§ 99 odst. 2 Tr. por.)

Podľa § 60 odst. 1 zákona č. 40/1974 Zb. o ZNB sú príslušníci ZNB povinní zachovávať mlčanlivosť o skutočnostiach, ktoré sa dozvedeli pri výkone služby alebo v súvislosti s ním, a ktoré v záujme zabezpečenia úloh podľa zákona alebo v záujme zúčastnených osôb vyžadujú, aby zostali utajené pred nepovolnými osobami.

V podstate obdobnú povinnosť mlčanlivosti v úradných veciach ustanovuje u prokurátorov a vyšetrovateľov prokuratúry § 43 odst. 1 zákona č. 60/1965 Zb. v znení neskorších predpisov a u sudcov § 49 odst. 3 zákona č. 36/1964 Zb. v znení neskorších predpisov.

V prípade podstatnejších rozporov medzi výpoveďou obvineného (alebo svedka) v prípravnom konaní a na hlavnom pojednávaní, event. pri rozličných nepresnostiach alebo neúplnostiach zápisníc o vykonaní procesných úkonov, môže prichádzať podľa okolností do úvahy výsluch vyšetrovateľa alebo vyhľadávacieho orgánu.

Môže ísť o okolnosti charakterizujúce obsah výsluch (úkonu) a procesný spôsob jeho vykonania alebo o okolnosti, ktoré sa týkajú služobného pomeru týchto orgánov.

V prvom prípade pôjde napr. o spresnenie, resp. doplnenie údajov v zápisnici o úkone a skutočnostiach, ktoré orgán prípravného konania vnímal vlastnými zmyslami pri vykonávaní úkonu, a ktoré sa prípadne bežne do zápisnice nezapisujú, event. v danej veci sa nezapísali, avšak môžu mať význam pre správne hodnotenie dôkazov a náležité zistenie skutočného stavu veci ako základného predpokladu pre správne súdne rozhodnutie (treba napr. bližšie objasniť niektoré skutočnosti, týkajúce sa obhliadky miesta činu, zdravotného stavu, resp. duševného rozpoloženia vypočúvanej osoby v čase výsluchu, správanie sa konfrontovaných osôb pri vykonávaní tohto procesného úkonu a pod.). Môže ísť aj o reprodukovanie rozličných oznámení poranených osôb, ktoré neskôr zomreli a pod. Vypočutím orgánov trestného konania (teda nielen orgánov prípravného konania, ale napr. aj predsedu senátu súdu prvého stupňa v odvolacom konaní alebo v konaní pred najvyšším súdom) možno spresniť obsah poučenia obvineného, resp. poškodeného o práve podať opravný prostriedok a pod.

V týchto prípadoch nejde o výsluch, týkajúci sa okolností, na ktoré by sa v pomere k súdu vzťahovala povinnosť mlčanlivosti, pretože prípravné konanie má vo vzťahu k súdnemu konaniu a rozhodovaniu predbežný a pomocný charakter, pričom procesné úkony vykonávané podľa ustanovení Trestného poriadku sa zaznamenávajú a stávajú sa súčasťou spisového materiálu, ktorý je súdu známy a stranám prístupný. Nemôžu preto byť vo vzťahu k súdu predmetom povinnej mlčanlivosti v zmysle §

99 odst. 2 Tr. por., aby voči tomuto orgánu zostali utajené v záujme zabezpečenia úloh ZNB alebo v záujme zúčastnených osôb tak, ako to predpokladá § 60 odst. 1 cit. zákona o ZNB.

Naproti tomu v prípadoch, v ktorých by mal byť výsluch vyšetrovateľa alebo vyhľadávacieho orgánu zameraný na iné okolnosti, týkajúce sa výkonu jeho funkcie a služobného pomeru (napr. na obsah príkazov a pokynov od nadriadeného orgánu, obsah porád, na ktorých sa riešili otázky taktiky výsluchov obvineného, resp. svedkov a pod.), išlo by o okolnosti, ktoré sú predmetom povinnej mlčanlivosti v zmysle § 60 odst. 1 cit. zákona o ZNB. Pokiaľ by súd v záujme správneho hodnotenia dôkazov, náležitého objasnenia veci a zákonného rozhodnutia potreboval poznať aj takéto skutočnosti, musel by v zmysle § 99 odst. 2 Tr. por. požiadať príslušný orgán, aby svedka v potrebnom rozsahu oslobodil od povinnosti mlčanlivosti.

Platná právna úprava dáva možnosť, aby osoby, ktoré majú povinnosť mlčanlivosti, boli od tejto povinnosti z určitých dôvodov oslobodené. Pokiaľ ide o príslušníka ZNB, podmienky, za ktorých sa to môže stať, obsahuje nariadenie ministra vnútra ČSSR č. 34/1974 o oslobodení od povinnej mlčanlivosti, vydané na základe § 60 odst. 3 cit. zákona o ZNB. Z toho predpisu v podstate vyplýva, že oslobodiť od povinnej mlčanlivosti uloženej v § 60 odst. 1 cit. zákona o ZNB možno vtedy, ak o to požiada štátny orgán. O oslobodení rozhoduje príslušný náčelník s kádrovou kompetenciou, u ktorého sa osoba oboznámila so skutočnosťami, na ktoré sa vzťahuje povinnosť mlčanlivosti. Rozhodnutie o oslobodení musí mať písomnú formu, obsahuje rozsah skutočností, ktoré vypočúvaná osoba môže oznámiť štátnemu orgánu, ako aj podmienky, ktoré treba pritom dodržať. Ďalšie nariadenie ministra vnútra ČSSR č. 10/1978 ustanovuje podmienky pre oslobodenie od povinnej mlčanlivosti v prípadoch skutočností, ktoré tvoria predmet štátneho alebo služobného tajomstva. V takýchto prípadoch je kompetentný na rozhodnutie o oslobodení od povinnej mlčanlivosti nadriadený náčelník.

U prokurátorov a vyšetrovateľov prokuratúry je oprávnený rozhodnúť o oslobodení od povinnej mlčanlivosti o úradných veciach nadriadený prokurátor kompetentný na rozhodnutie podľa § 38 cit. zákona o prokuratúre, t. j. generálny prokurátor ČSSR, resp. generálny prokurátor republiky.

Treba dodať, že z ustanovenia § 16 odst. 2 zákona č. 102/1971 Zb. o ochrane štátneho tajomstva vyplýva, že ak by bolo treba opýtať sa svedka na také skutočnosti, ktoré tvoria predmet štátneho tajomstva, príslušný orgán odoprie oslobodenie od povinnej mlčanlivosti, ak by sa tým štátu spôsobila vážna škoda. V prípade skutočností, ktoré tvoria predmet služobného tajomstva, príslušný orgán je v zmysle § 6 odst. 2 nariadenia vlády ČSSR č. 148/1971 Zb. povinný na žiadosť štátneho orgánu oslobodiť svedka od povinnej mlčanlivosti. Pokiaľ by v súdnom konaní došlo k výsluchu svedka na takéto okolnosti, prichádzalo by do úvahy vylúčenie verejnosti na tejto časti hlavného pojednávania z dôvodov uvedených v § 200 odst. 1 Tr. por. (ohrozenie štátneho, resp. služobného tajomstva).

V prípade námietok obvineného o nezákonnom postupe pri jeho vypočúvaní v prípravnom konaní, i keď nejde o okolnosti, ktoré predpokladá § 99 odst. 2 Tr. por., však povaha veci vyžaduje, aby k predvolávaniu orgánov prípravného konania ako svedkov na hlavné pojednávanie dochádzalo spravidla vtedy, keď vzhľadom na vykonané dokazovanie sa ukazuje prešetrenie uvedenej obhajoby obvineného potrebné a keď ani ďalšie vykonané dôkazy (napr. výsluch zapisovateľa, resp. inej osoby prítomnej pri procesnom úkone, event. výsledok prešetrenia vykonaného inšpekciou ministra vnútra a životného prostredia SSR, prípadne inšpekciami náčelníkov krajských správ ZNB, nevedli k objasneniu skutočností nevyhnutných pre správne a zákonné rozhodnutie súdu v konkrétnej trestnej veci.

V takom prípade však treba vyšetrovateľa alebo vyhľadávacieho orgán pred vypočutím poučiť aj o práve odoprieť výpoveď v zmysle § 100 odst. 2 Tr. por., pretože uvedené orgány tu majú rovnaké

postavenie ako ktorákoľvek iná osoba vypočúvaná ako svedok, ktorej výpoveď by mohla spôsobiť nebezpečenstvo trestného stíhania v zmysle citovaného zákonného ustanovenia. Pokiaľ svedok odoprie vypovedať, musí uviesť dôvod odmietnutia, aj keď len celkom všeobecne, lebo pri podrobnom opisovaní tohto dôvodu by zákonná úprava odmietnutia svedeckej výpovede v tomto smere stratila svoj zmysel. V tejto súvislosti je potrebné dodať, že uvedené orgány nemôžu odoprieť svedeckú výpoveď s odkazom na nebezpečenstvo disciplinárneho konania, lebo ustanovenie § 100 odst. 2 Tr. por. hovorí len o nebezpečenstve trestného stíhania.

Názory, ktoré celkom vylučujú možnosť výsluchu orgánu prípravného konania ako svedka v súdnom konaní nie sú preto správne. Odporujú jednak platnej zákonnej úprave o povinnosti svedčiť v trestnom konaní a jednak ich praktická aplikácia by viedla k narušovaniu zákonných procesných princípov trestného konania, najmä princípov materiálnej pravdy, ústnosti a bezprostrednosti súdneho konania (§ 2 odst. 5, odst. 11 Tr. por.).

Napokon treba zdôrazniť, že v každej konkrétnej veci musí sám súd rozhodnúť o tom, akými dôkaznými prostriedkami bude objasňovať určitú okolnosť, ktorá je dôležitá pre náležité zistenie skutočného stavu veci a pre správne rozhodnutie o vine či nevine obžalovaného. Vyplýva to z ústavného princípu nezávislosti sudcov pri výkone ich funkcie a z ich viazanosti len právnym poriadkom socialistického štátu. Podstata tohto princípu spočíva najmä v tom, že sudcom nemožno v konkrétnej veci prikazovať ako majú vo veci rozhodnúť, ale ani to, aké dôkazy majú v záujme zistenia skutočného stavu veci vykonať a akým spôsobom ich majú hodnotiť.